

університетської освіти та змістовної складової освітнього процесу юридичних факультетів на прикладі фінансово-правових курсів. На основі аналізу широкої джерельної бази показане поступове виокремлення фінансового права як самостійної навчальної дисципліни, спочатку в межах університетського курсу політичної економії, потім – законів казенного управління, законів про державні повинності та фінанси і безпосередньо – фінансового права (згідно Статуту 1863 року). Розвиток фінансово-правової науки й освіти Н. Пасічник висвітлює як закономірний процес, зумовлений об'єктивними чинниками історичного розвитку суспільства, так і внутрішніми процесами трансформації методології фінансово-правової науки. На основі персоніфіковано підходу у монографії детально проаналізований процес формування відносно відособлених регіональних університетських шкіл фінансового права, висвітлені дослідження викладачів Харківського, Київського та Новоросійського університетів з фінансово-правової проблематики з визначенням їх особистого внеску у розвиток фінансового права як науки та навчальної дисципліни.

На основі аналізу монографічного дослідження Н. Пасічник можна зробити висновок, що авторка повною мірою обізнана з проблематикою дослідження, володіє методикою джерелознавчого аналізу, основні наукові положення формулює науково виважено. Використання методів компаративного аналізу, просопографії, методів комплексного аналізу історичних джерел дозволили цілісно дослідити віхи життя та діяльності викладачів фінансового права університетських центрів Наддніпрянської України та виявити особистий внесок кожного в розвиток фінансово-правової науки і освіти.

Вважаю, що монографія Н. Пасічник є суттєвим внеском у сучасну українську історію науки. Представлені в ній результати наукового пошуку значно розширюють сучасні знання з історії фінансової та фінансово-правової науки і освіти в Наддніпрянській Україні у XIX – на початку XX ст. Фактичний матеріал, результати, узагальнення і висновки можуть сприяти подальшим дослідженням з історії науки і техніки, економічної історії, історії фінансової та фінансово-правової науки та її окремих напрямів (історія фінансів, теорія фінансів, державні фінанси, гроші і кредит та ін.) та фінансовому праву.

Отже, рецензована монографія Н. Пасічник «Фінансова і фінансово-правова наука і освіта в Наддніпрянській Україні в XIX – на початку XX століття», на наш погляд, є цілісною, самостійною, завершеною працею, відзначається високим науковим рівнем та оригінальністю висновків і узагальнень.

Ірина Тюрменко

БІЛОВУС Л. І. УКРАЇНОМОВНА ПЕРІОДИКА У НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США (1991–2017 РР.): МОНОГРАФІЯ. ТЕРНОПІЛЬ: ТНЕУ, 2017. 608 С.

У контексті реалізації державної політики щодо закордонного українства актуальним і доцільним видається дослідження української еміграції, насамперед її складу, організаційної структури, національно-культурного життя у країні перебування, а також зв'язків з історичною Батьківщиною. Українська діаспора США, яка на сьогодні займає четверте місце за чисельністю у світі, є об'єктом наукових зацікавлень науковців багато років поспіль. Розпочавши своє становлення наприкінці XIX ст., українська громада у США зуміла прийняти виклики сучасності і вже в умовах стрімкої глобалізації не лише зберегла свою національну ідентичність у країні поселення, але й здійснила вагомий внесок у процес державотворення України. Цілком логічно, що упродовж історичного розвитку їй вдалося створити власний імідж, виробити дієві засоби самореалізації та накопичити достатній потенціал для подальшого згуртування і поглиблення співробітництва з нашою державою.

Традиційно у структурі дослідження української діаспори виділяють причини еміграції, її джерела і організаційну складову, громадсько-політичну, освітню, наукову і культурно-просвітницьку діяльність, а також зв'язки з Україною. Усталену формулу дослідження української спільноти авторка розширила завдяки залученню в якості джерельної бази різнопрофільних україномовних періодичних видань. Вони, на думку Л. Біловус, не лише презентують українство у США, але і є умовою становлення національної спільноти, самоствердження українців. Історія української періодики за океаном – це, насамперед, історія самої української еміграції, основний засіб зв'язку емігрантів із рідною землею та українцями в інших країнах, міцний фундамент для формування світогляду майбутніх поколінь. Спираючись на численні наукові розвідки про українців США початку XX–XXI ст., дослідниця довела, що у науковій літературі ще недостатньо вивчена

роль україномовних періодичних видань у збереженні національної ідентичності української діаспори США. Це актуалізує тему монографічного дослідження.

Робота складається із передмови, чотирьох розділів, вісімнадцяти підрозділів, висновків, списку літератури, що вміщує 1917 найменувань, а також переліку умовних скорочень.

Монографія охоплює широкий спектр історичних джерел різного походження, які Л. Біловус виокремила у наступні групи: офіційні державні документи, протоколи засідань, звіти Світового конгресу українців, Українського конгресового комітету Америки, Української національної інформаційної служби та інших політичних, освітніх й релігійних об'єднань українців у США. Вагому частину джерельної бази дослідження склали неопубліковані документи і матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗ України). Увагу авторки привернули також документи з архівних фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки, Інституту досліджень української діаспори при Національному університеті «Острозька академія», Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», а також книжкові колекції й особисті архіви громадських діячів та організацій української діаспори, що зберігаються у Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Та все ж основний сегмент у списку літератури відведено україномовній періодиці української діаспори США та її найінформативнішим 16 виданням (с. 53). Структура останніх, орієнтація на широку аудиторію роблять їх репрезентативними для вивчення дискурсу національно-культурного життя української діаспори США. Слід підкреслити і широку джерельну базу рецензованої монографії, яка є цілком достатньою для виконання поставлених завдань.

Л. Біловус чітко визначила методи дослідження. На основі порівняльного аналізу ключових дефініцій, таких як: «національна ідентичність», «українська діаспора США», «українська спільнота», «американці українського походження», «україномовна періодика діаспори США», авторка доповнила понятійно-категоріальний апарат, яким оперує у своєму дослідженні (с. 85, 88, 89).

Розглядаючи ціннісні орієнтації української діаспори крізь призму україномовної періодики США упродовж 1991–2017 рр., Л. Біловус центральною проблемою дослідження поставила збереження національно-духовних цінностей в умовах мультикультурного середовища. Разом із тим вона дійшла висновку, що досить часто релігійні й національні свята втрачають свій початковий зміст, адаптуючись до американських реалій. У цьому випадку періодичні видання допомагають відновити історичну пам'ять, публікуючи інформативні повідомлення стосовно українських традицій – від кулінарних рецептів до спогадів представників старшого покоління діаспори (с. 97).

Ще однією проблемою, яка панує в середовищі американських українців і яку дослідила Л. Біловус, є диференціювання культурної самопрезентації української діаспори у США. Починаючи з 90-х рр. XX ст. в українській громаді з'явилися тенденції до уповільнення ритму її духовного життя, зумовлені, насамперед, збайдужінням до ініційованих акцій, низьким рівнем та одноманітністю культурних заходів. І знову ж таки завдяки друкованим матеріалам із пропагандою культурних здобутків американських українців, що почали частіше з'являтися в інформаційному просторі, як зазначила дослідниця, вдалося збільшити кількість охочих взяти активну участь у громадському та культурному житті української діаспори в США (с. 118).

Л. Біловус проаналізувала діяльність релігійних, громадських установ та об'єднань крізь призму україномовної періодики української діаспори США та довела, що участь у фестивалях, літературних та мистецьких імпрезах, сприяння розвитку україномовної освіти та виховання молоді є важливою складовою діяльності українських громадських організацій у США щодо культурного-освітнього життя української діаспори (с. 134).

За матеріалами україномовної періодики США 1991–2017 рр. авторка простежила ті важливі аспекти життєдіяльності громади, в яких вагому роль відіграє саме українська родина. Це, насамперед, інформаційні повідомлення про святкування днів української родини, матері та батька (с. 163, 165). Дослідниця підкреслила: «культ сім'ї (поряд з іншими чинниками) став одним із констант, завдяки якому українці в США зберегли свою національну ідентичність так далеко від батьківщини» (с. 170).

Релігійний компонент часописів як один із факторів національної ідентифікації українців був також вивчений дослідницею. Про це йдеться в останньому пункті другого розділу. Л. Біловус визначила роль української церкви в США у гуртуванні української діаспори та зростанні її духовності. У публікаціях того часу авторка віднайшла інформацію про історію української церкви в США, діяльність окремих парафій, храмів, церковних братств, їх участь у національному житті,

заснуванні та функціонуванні друкованих органів, української школи тощо (с. 170, 179, 181, 185, 189).

Окремий розділ монографії присвячений ролі періодичних видань у становленні та розвитку української освіти у США. У ньому авторка проаналізувала матеріали української періодики діаспори, визначила основні проблеми українського шкільництва, роль періодики у популяризації української мови, виховну місію українознавчих шкіл та довела важливе значення публікацій на шпальтах українських часописів для популяризації творчості Т. Г. Шевченка. У результаті дослідження інформаційного простору української діаспори, Л. Біловус відзначила, що українознавча освіта була і залишається одним із найбільш пріоритетних напрямів діяльності українських громадських організацій у США. Її завдання, за більш ніж 200-літню історію українських шкіл, залишаються незмінними: «зберегти українську молодь від національного відчуження, навчати української мови, культури, традицій та виховати у національному дусі» (с. 204).

Роль україномовної періодики США у процесі українського державотворення та формуванні модерної національної ідентичності висвітлена в останньому розділі монографії. Починаючи з липня 1991 р., українська періодика у США висвітлювала перебіг подій, що відбувалися в Україні, і реакцію на них світової спільноти. Авторка дійшла висновку, що упродовж наступних років політична ситуація в Україні стала найбільш обговорюваною на шпальтах періодичних видань (с. 285, 293, 299). Американські українці зайняли чітку громадянську позицію в цій країні і змогли своїми діями впливати на офіційну політику Вашингтона. Тому логічним видається твердження дослідниці про всебічну підтримку представниками української діаспори в США демократизації українського суспільства (с. 303).

Серед різноманітних форм співпраці між українською діаспорою США та Україною, що також знайшла своє відображення в інформаційному просторі американських українців, Л. Біловус виділила, насамперед, її соціально-економічний аспект. Це, зокрема: прямі інвестиції представників ділових кіл української діаспори, створення потужних українських підприємств, допомога щодо їх виходу на міжнародний ринок тощо (с. 353).

Аналізуючи матеріали періодичних видань українців США, дослідниця визначила роль україномовних часописів у відновленні національної історичної пам'яті, підкреслила, що дієвим засобом національної самоідентифікації української громади в умовах глобальної інтеграції залишається українська культура. У полікультурному середовищі США, на думку Л. Біловус, збереження автентичності української культури забезпечується завдяки функціонуванню цілого ряду інституцій: Український музей у Нью-Йорку, Український національний музей у Чикаго, Український музичний інститут Америки, Український інститут Америки, Український інститут модерного мистецтва, Український музей і бібліотека в Стемфорді, Український музей-архів у Клівленді (с. 412, 414, 419, 426, 434, 438, 439).

У своєму дослідженні авторка зробила висновок, що україномовна періодика української діаспори у США, завдяки своїй властивості фіксувати і висвітлювати різнопланові моменти життя українців, є важливим джерелом щодо ґрунтового дослідження української громади у США, її національно-культурного життя. Л. Біловус також визначила перспективу у поглибленні й покращенні механізму взаємодії України з діаспорою, напрями удосконалення державної політики України щодо закордонного українства, розглянула процеси розвитку української громади у США та окреслила роль останньої у відстоюванні національних інтересів етнічної батьківщини.

Рецензована монографія дає змогу цілісно простежити за процесом становлення української діаспори в США, основними напрямами її діяльності та аспектами національно-культурного життя через призму публікацій в україномовних часописах упродовж 1991–1917 рр. Разом із тим, зважаючи на акцентуванні національно-культурного життя української діаспори в США, вважаємо, що окремим культурним установам (зокрема, Українському музею-архіву в Клівленді, Українському музею і бібліотеці в Стемфорді, іншим бібліотечним та музейним установам), порівняно із Українським музеєм у Нью-Йорку та Українським національним музеєм у Чикаго, приділено не так багато уваги. Крім того, верхню хронологічну межу дослідження можна було визначити 2013 р., що став знаковим для історії України та її діаспори у США. Проте це жодним чином не впливає на загальну позитивну оцінку монографічного дослідження.